

УДК 343

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.19.281137>

В. І. Тютюгін,
канд. юрид. наук, проф.,
заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального
права Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого

ЧЕРГОВІ ПЛОДИ БЕЗСИСТЕМНОЇ «НОВЕЛІЗАЦІЇ» КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У статті досліджуються проблемні питання застосування такого виду покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, які виникли як в теорії, так і в судовій практиці у зв'язку із внесенням певних змін до Кримінального кодексу України і неоднозначними рішеннями щодо їх тлумачення та застосування.

Традиційно і у повній відповідності до приписів Загальної частини Кримінального кодексу таке покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначалося лише щодо тих осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, яке було пов'язане з використанням ними свого службового становища, професійної чи іншою спеціальною діяльністю чи з недбалим ставленням до їх використання. Тобто, вчинити таке кримінальне правопорушення могла лише та особа, яка була наділена ознаками спеціального суб'єкта.

Але останнім часом цей вид покарання було включено до санкцій і таких статей, зі змісту диспозицій яких випливає, що передбачене в них кримінальне правопорушення може бути вчинене або тільки, або також і загальним суб'єктом. Спираючись на такі санкції, в практиці судів, у тому числі і Верховного Суду, з'явилися непоодинокі випадки, коли позбавляються права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю особи, які або взагалі цим правом не володіли, або посади, які вони обіймали, чи діяльність, якою вони займалися, жодним чином не була пов'язана із вчиненням кримінальним правопорушенням.

У статті здійснюється критичний аналіз як відповідних законодавчих новел, так і заснованої на них судової практики.

Зокрема, зазначається, по-перше, що особа не може бути позбавлена тих прав, які їй не належать, оскільки вона ними не наділена.

По-друге, звертається увага на те, що позбавлення особи прав, якими вона не володіє, не виключає можливості вчинення нею у подальшому того самого кримінального правопорушення, за вчинення якого її було засуджено. Отже, ні карально-виховного, ні, тим більше, превентивного ефекту таке покарання у цих випадках не здатне забезпечити.

По-третє, зазначається, що застосування цього покарання щодо осіб, які не володіють певним правом, позбавляє суд і тих орієнтирів, на які він повинен спиратися при визначенні правової заборони у вироку.

По-четверте, вказується, що відсутність таких орієнтирів може призвести до призначення цього виду покарання як додаткового за вчинення будь-якого кримінального правопорушення із заборонаю, до того ж, обіймати будь-які посади і займатися будь-якою діяльністю, які жодним чином не були пов'язані зі вчиненням особою кримінальним правопорушенням. Але така практика може призвести до правового свавілля, оскільки невиправдано розширює межі судової дискреції і порушує принцип правової визначеності.

Нарешті, відмічається, що застосування на підставі таких санкцій покарання у виді позбавлення певного права порушує вимоги загальних засад призначення покарання (п. 2 ч. 1 ст. 65 КК), оскільки суперечить приписам ст. 55 Загальної частини КК, які в цих випадках мають пріоритетне значення.

У статті пропонуються шляхи подолання як помилкових законодавчих рішень, так й заснованої на них судової практики.

Законодавство і судова практика використані в статті станом на 15.05.2023 р.

Ключові слова: *позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, кримінальне правопорушення, диспозиція, санкція, призначення покарання.*

При постановленні обвинувального вироку суд завжди вирішує два основних завдання: а) перше з них пов'язане з кваліфікацією кримінального правопорушення за відповідною статтею (частиною статті) Кримінального кодексу України (далі – КК); б) друге – з індивідуалізацією покарання у межах санкції статті КК, за якою кваліфіковане діяння, з урахуванням положень Загальної частини КК, ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особи винного та обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання (пункти 1–3 ч. 1 ст. 65 КК).

Призначення покарання – завершальний етап кримінального провадження, на якому відповідно до ч. 1 ст. 368 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) суд вирішує питання: а) чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне

правопорушення (п. 4); б) чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання, і які саме (п. 5); в) яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати (п. 6). Саме вирішення цих питань і дозволяє суду, як вимагає ч. 2 ст. 65 КК, обрати такий вид покарання і призначити таку його міру, яка буде *необхідною й достатньою* для досягнення сформульованих в ч. 2 ст. 50 КК цілей покарання.

При вирішенні цих питань суд керується нормами КК, у яких визначаються цілі, система покарань, встановлюються підстави, порядок, межі та особливості призначення окремих його видів, а також врегульовані інші питання, пов'язані з призначенням покарання і здатні вплинути на вибір (обрання) судом певних його виду та конкретної його міри¹. Не є винятком з цих правил і ст. 55 КК, яка встановлює умови (підставу), порядок, межі та особливості застосування такого виду покарання, як *позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю* (далі – позбавлення права).

Протягом тривалого часу існування цього виду покарання в кримінальному законодавстві, його завжди відносили до так званих *спеціальних* видів покарань, яке може бути призначено не будь-якому суб'єкту кримінального правопорушення, а лише такому, який під час його вчинення обіймав з *законних підстав* певну посаду або займався певною діяльністю і вчинив кримінальне правопорушення, яке за своїм характером було *пов'язане* з використанням або неналежним виконанням тієї посади або діяльності. Саме тому, розкриваючи сутність правообмежень, які складають зміст цього виду покарання, ще М. С. Таганцев вказував, що воно перш за все припадає на громадську і службову сферу діяльності винного, і при тому як стосовно прав і привілеїв, ним вже набутих, якими він вже користувався, так

---

¹ Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Гютюгін, В. І. Борисов та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Гютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. С. 407.

і стосовно самої можливості їх набуття, – щодо його публічної правоздатності².

Протягом багатьох років вже в сучасні часи з такого розуміння сутності покарання, передбаченого ст. 55 КК, і підстав його застосування виходила і судова практика³. Зокрема, Верховний Суд неодноразово підкреслював, що це покарання «... може бути призначене лише у тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язане зі службовим становищем підсудного або із зайняттям ним певною діяльністю»⁴ і «... полягає в позбавленні обвинуваченого його суб'єктивного права на посаду, яку він обіймав, або на службу, професійну чи іншу спеціальну діяльність, якою він займався під час вчинення злочину, а також у тимчасовому обмеженні його правоздатності – можливості обіймати певні посади або займатися певною діяльністю протягом строку, встановленого вироком суду»⁵.

Поділяють таку позицію і переважна більшість сучасних науковців. Зокрема, Ю. А. Пономаренко, Д. С. Шиян, М. В. В'юник, З. А. Загіней-Заболотенко, В. Я. Конопелський, О. І. Матюшенко та інші фахівці виходять з того, що однією з обов'язкових умов (підставою) застосування цього покарання є вчинення особою кримінального правопорушення *за посадою або у зв'язку з заняттям певною діяльністю, які вона з законних підстав обіймала чи якою займалася під час його вчинення*⁶. Тобто, така умова

---

² Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая, т. II. СПб. 1902. С. 1264.

³ Практика судів України з кримінальних справ (2001–2005) / За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса; Укладачі: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 52–54, 55–56; Практика судів України з кримінальних справ (2006–2007) / Укладачі: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін; За заг. ред. В. В. Сташиса. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 125–126, 130–131, 145–147, 154–156; Практика судів України з кримінальних справ (2012–2013 рр.) / уклад. В. І. Тютюгін; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2014. С. 205–207, 221–224 та ін.

⁴ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.10.2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» (п. 17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>; Постанова Пленуму від 23.12.2005 № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» (п. 21)/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05/print/>.

⁵ Постанова Верховного Суду від 01.11.2018 р. у справі № 753/12073/15-к (провадження № 51-2250км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120>.

⁶ Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины: Монография. Харьков: Издательство «ФИНН», 2009. С. 74, 76, 78–79; Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в системі покарань за кримінальним законодавством України. *Право*

застосування цього виду покарання як використання або неналежне виконання особою свого службового становища, професійної чи іншої спеціальної діяльності виступає в цих випадках, як справедливо зазначає О. І. Матюшенко, своєрідним способом посягання на об'єкт і знаходиться у причинному зв'язку з наслідками, що настали⁷. І хоча ця умова (підстава) застосування позбавлення права безпосередньо визначена в ч. 2 ст. 55 КК стосовно випадків його призначення як додаткового покарання за відсутності останнього в санкції статті Особливої частини КК, але це не означає, що вона (ця умова) може ігноруватися, коли позбавлення права призначається як основне чи додаткове покарання за його наявності у конкретній санкції.

Аналіз закону свідчить, що у системі покарань (п. 3 ст. 51, ст. 55 КК) передбачено не декілька, а лише *один* (єдиний, окремий, самостійний) вид покарання – позбавлення права, і тому умови (підстави) його застосування не можуть бути різними залежно від порядку його призначення. З цього випливає, що вчинення кримінального правопорушення за посадою або у зв'язку з заняттям певною діяльністю є *універсальною і загальнообов'язковою* умовою застосування позбавлення права, незалежно від того, чи призначається воно як основне або як додаткове покарання і чи передбачене воно як додаткове безпосередньо в санкції статті Особливої частини КК або відсутнє в ній і тому обирається судом за приписами ч. 2 ст. 55 КК, виходячи

і суспільство. 2011. № 3. С. 179; В'юник М. В. Спеціальні види покарань за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2020. С. 74; Загіней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/114.pdf; Матюшенко О. І. Аналіз деяких видів покарань в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*, 2022. Серія Право. Вип. 72: част. 2. С. 164; Конопельський В. Я. Деякі питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. *«Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану»*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є. Л. Стрельцов, В. П. Кедик. Відп. редактор Є. Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПРн України, НУ «ОЮА». 2022. С. 26 та ін.

⁷ Матюшенко О. І. Проблемні питання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за колабораційну діяльність. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: 2022. Вип. 1(17). С. 114. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/15629>.

з характеру вчиненого кримінального правопорушення⁸. Аналіз переважної більшості санкцій статей Особливої частини КК, у яких позбавлення права передбачено як основне чи додаткове покарання, підтверджує саме таке розуміння підстави його застосування. Здавалося би, що наведене тлумачення змісту ст. 55 КК і підстави призначення передбаченого в ній покарання є цілком усталеним і непорушним, що, як зазначалось, підтверджується і багаторічною практикою його застосування.

Проте в постанові від 22 травня 2018 року Верховний Суд відійшов від усталеної позиції (яку він, до речі, відстоював у тому ж самому році в постанові від 1 листопада 2018 р.⁹) і визнав таким, що відповідає закону (ст. 55 КК) вирок суду, яким особу, котра *ніде не працювала*, було засуджено за ч. 1 ст. 222 КК із застосуванням до неї додаткового покарання у виді «позбавлення права обіймати посади та займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій». На обґрунтування такого рішення Верховний Суд послався на те, що «з огляду на положення, передбачені ст. 55 КК України, та диспозицію ч. 1 ст. 222 КК України, санкція ч. 1 ст. 222 КК України в частині призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, застосовується, в тому числі і до осіб, які на час вчинення зазначеного кримінального правопорушення не займали офіційно певні посади та не займалися офіційно певною діяльністю»¹⁰. По-різному оцінюють таку практику і окремі судді Верховного Суду, одні з яких

---

⁸ Тютюгін В. І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: 2022. Вип. 1(17). С. 190–192. URL: <http://yakp.nlu.edu.ua/issue/view/15629>; Матюшенко О. І. Аналіз деяких видів покарань в контексті змін до Кримінального кодексу України. С. 164 та ін.

⁹ Постанова Верховного Суду від 01.11.2018 р. у справі № 753/12073/15-к (провадження № 51-2250км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120>.

¹⁰ Постанова Верховного Суду від 22.05.2018 р. у справі №753/18479/16-к (провадження №51-520км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74309856>.

підтримують її¹¹, тоді як інші заперечують, вважаючи, що такого роду рішення не засновані на законі, бо суперечать приписам ст. 55 КК¹².

Але ще більше подібного роду рішень з'явилося у судовій практиці після доповнення КК статтю 111¹ (колабораційна діяльність), у безальтернативних санкціях частин 1 і 2 якої передбачено лише один вид основного покарання – позбавлення права на строк від десяти до п'ятнадцяти років, не зважаючи на те, що суб'єктом цього кримінального правопорушення може бути звичайний громадянин України – *загальний суб'єкт*, який під час його вчинення або взагалі не обіймав ніякої посади, або посада, на якій він перебував, чи діяльність, якою він займався, жодним чином не були пов'язані зі вчиненням ним кримінальним правопорушенням. Надалі, в 2022–23 роках з'явилися непоодинокі випадки, коли як Верховний Суд¹³, так й місцеві суди позбавляли права обіймати посади, «пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, а також права займатися діяльністю, пов'язану з наданням публічних послуг», таких осіб, які або взагалі ніде не працювали (безробітні, пенсіонери), або посада чи діяльність яких жодним чином не була пов'язана зі вчиненими ними кримінальними правопорушеннями (охоронці, приватні підприємці, прості робочі)¹⁴. Інакше кажучи, всім таким засудженим особам вироком суду

---

¹¹ Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1299973/>.

¹² Окрема думка судді ОСОБА_1 з критичними зауваженнями стосовно постанови Верховного Суду від 22.05.2018 р., якою було визнано таким, що відповідає закону (ст. 55 КК), вирок суду про призначення позбавлення права як додаткового покарання за ч. 1 ст. 222 КК щодо непрацюючої особи. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74342649>.

¹³ Постанова Верховного Суду від 04.04.2023 р. у справі № 295/5493/22 (провадження № 51-791км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>.

¹⁴ Загіней-Заболотенко З. А. Там само. С. 481; Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 04.04.2022 р. у справі № 274/1472/22 (провадження № 1-кп/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>; Вирок Харківського районного суду Харківської області від 04.04.2022 р. у справі № 274/1472/22 (провадження № 1-кп/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>; Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 21.03.2023 р. у справі № 191/1057/23 (провадження № 1-кп/191/77/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109764411>; Вирок Московського районного суду м. Харкова від 24.03.2023 р. у справі № 643/1619/23 (провадження № 1-кп/643/152/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109790875> та ін.

заборонялося лише *на майбутнє* виконувати функції службових осіб публічного або приватного права.

Виникає питання: як оцінювати такий підхід до застосування позбавлення права? Вважаємо, що така оцінка може бути тільки негативною, бо навряд чи можна погодитися з таким тлумаченням приписів ст. 55 КК і заснованої на них практики призначення цього покарання, виходячи з таких міркувань.

По-перше, аналіз п. 3 ст. 51, ч. 3 ст. 52 і ст. 55 КК свідчить, що позбавлення права передбачене в законі як такий окремий (самостійний) вид покарання, сутність якого полягає в позбавленні особи права обіймати саме ті посади або займатися тією діяльністю (і схожими з ними за характером і колом повноважень), які вона обіймала чи якою займалася під час вчинення кримінального правопорушення і у зв'язку з якими (завдяки цьому) воно і було вчинене. Тобто, перш за все, така особа *позбавляється наявного у неї суб'єктивного права*, яким вона володіла (була наділена) під час вчинення кримінального правопорушення. Якщо ж йдеться про осіб, які під час вчинення кримінального правопорушення або не обіймали ніякої посади, або посада чи діяльність, яку вони виконували (здійснювали), жодним чином не була пов'язана з його вчиненням, то застосування до них цього покарання на підставі санкцій частин 1 і 2 ст. 111¹ та частин 1 і 2 ст. 222 КК означає, по суті, позбавлення їх тих прав, якими вони взагалі не володіли – не були наділені. Між тим, як справедливо зазначає Ю. А. Пономаренко, сама сутність даного виду покарання недвозначно свідчить про те, що воно може бути застосоване далеко не до всіх осіб, а лише до тих, які володіють певним правом або обіймають певну посаду, бо неможливо позбавити людину того права, яке їй і не належить¹⁵. За іншого підходу, тобто у разі застосування до зазначених осіб санкцій, встановлених в частинах 1 та 2 ст. 111¹ та в частинах 1 і 2 ст. 222 КК, позбавлення права стає покаранням, так би мовити, лише «*на*

---

¹⁵ Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины. С. 76.

майбутнє» і тим самим (завдяки цьому) втрачає свою функціональну приналежність до покарань, перетворюючись, по суті, або в своєрідний *люстраційний захід*¹⁶, або виступає вже як якийсь *захід безпеки*, зовсім не передбачений, до того ж, чинним кримінальним законом. Між тим завдання щодо заборони особам, засудженим, наприклад, за ту ж саму колабораційну діяльність, претендувати в майбутньому на виконання функцій (набуття статусу) службової особи, цілком успішно може бути вирішене (а у деяких випадках вже і вирішується шляхом, наприклад, заборони особам, які мають судимість, обіймати посади прокурорів, суддів тощо) за рахунок внесення відповідних змін та доповнень не до санкцій статей КК, а до регуляторних нормативних актів.

По-друге, слід мати на увазі і те, що іноді саме санкція статті Особливої частини КК певним чином впливає на визначення характеру (особливостей) того кримінального правопорушення, ознаки якого наведені в її диспозиції¹⁷. Якщо, наприклад, в санкції фігурує такий вид покарання, як тримання в дисциплінарному батальйоні (ст. 62 КК), то не виникає жодних сумнівів у тому, що суб'єктом (виконавцем) передбаченого в диспозиції цієї статті кримінального правопорушення є (і може бути) тільки військовослужбовець. Здавалося би, що і в тому випадку, коли в санкції передбачено таке основне (причому, єдине) покарання (частини 1 і 2 ст. 111¹ КК) чи таке обов'язкове до призначення додаткове, як позбавлення права (частини 1 і 2 ст. 222 КК), то і суб'єктом цих кримінальних правопорушень згідно з приписами ч. 2 ст. 55 КК може бути лише така особа, що вчинила його за посадою або у зв'язку з заняттям певною діяльністю, які вона виконувала (здійснювала) під час його вчинення. Тобто суб'єктом цих кримінальних правопорушень, згідно з санкцією, може бути тільки особа, яка

---

¹⁶ Загіней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. С. 481.

¹⁷ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер. 2006. С. 77; Загіней З. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк» 2015. С. 284.

під час їх вчинення була наділена ознаками *спеціального суб'єкта*. Але в нашому випадку все навпаки, бо не зважаючи на те, що в санкціях наведених статей фігурує позбавлення права, зі змісту їх диспозицій випливає, що вчинити зазначені в них кримінальні правопорушення може *або тільки* (частини 1 і 2 ст. 111¹ КК), *або також і* (частини 1 і 2 ст. 222 КК) *загальний суб'єкт*. Отже, є всі підстави вважати, що положення санкцій цих статей не тільки суперечать змісту їх диспозицій, а й не відповідають приписам ст. 55 Загальної частини КК.

По-третє, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю лише «на майбутнє», тобто стосовно осіб, які не володіли такими правами на момент вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1 і 2 ст. 111¹ та частинами 1 і 2 ст. 222 КК, аж ніяк не виключає можливості вчинення ними колабораційної діяльності або шахрайства з фінансовими ресурсами, бо суб'єктами цих кримінальних правопорушень можуть бути, як зазначалось, і особи, які не обіймають ніяких посад чи не займаються діяльністю, з використанням або неналежним виконанням яких вони тільки і могли би вчинити зазначені кримінальні правопорушення. Таким чином, навіть в процесі відбування цього покарання можливість вчинення зазначених кримінальних правопорушень з боку засуджених за нього осіб аж ніяк не виключається. Отже, ні карально-виховного, ні, тим більше, превентивного ефекту таке покарання у цих випадках не здатне забезпечити.

По-четверте, якщо керуватися логікою, за якою застосування покарання, передбаченого ст. 55 КК, можливо і щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, не пов'язане з їх посадою чи діяльністю, оскільки під час його вчинення вони цих посад не обіймали або такою діяльністю не займалися, то за таких умов подібне рішення цілком може бути розповсюджене і на випадки застосування інших видів покарань. Чому би, наприклад, на підставі ст. 54 КК не позбавити військового, спеціального

звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу і особу, яка ними не наділена, але може претендувати на набуття такого статусу у майбутньому? Можна уявити собі і навіть зовсім фантастичну ситуацію, коли, наприклад, безробітного суд засуджує до виправних робіт (ст. 57 КК), оскільки тим самим нібито зобов'язує останнього працевлаштуватися у майбутньому.

По-п'яте, слід звернути увагу і на те, що застосування покарання у виді позбавлення права до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, жодним чином не пов'язане з використанням чи неналежним виконанням тієї посади або діяльності, яку вони виконували (здійснювали) під час його вчинення, може призвести і до нічим не виправданого розширення меж судового розсуду (судової дискреції), завдяки чому не виключається прийняття такого роду рішень і у випадках вчинення *будь-якого* кримінального правопорушення. Як відомо, закон (ч. 4 ст. 52 та ч. 2 ст. 55 КК) допускає можливість призначення позбавлення права як додаткового покарання і за відсутності його в конкретній санкції статті Особливої частини КК. Тому, якщо керуватися логікою про допустимість призначення цього покарання лише «на майбутнє», то не можна виключати виникнення і таких ситуацій, коли позбавлення права буде призначатися як додаткове покарання за вчинення, наприклад, крадіжки (ст. 185 КК), хуліганства (ст. 296 КК), самоправства (ст. 356 КК) тощо, не зважаючи на те, що вчинення таких діянь аж ніяк не пов'язане з використанням чи неналежним використанням особою свого службового становища, професійної чи іншої спеціальної діяльності.

Більше того, **по-шосте**, позбавлення особи тих прав, якими вона не володіла під час вчинення кримінального правопорушення і, отже, не могла скористатися ними для його вчинення, позбавляє суд і будь-яких чітких і зрозумілих орієнтирів (критеріїв), на які він повинен спиратися (якими має керуватися) при формулюванні (окресленні) відповідної правової заборони у вироку. По суті, за таких умов суд жодним чином не зв'язаний ні характером

посад, ні видом діяльності, заборона на виконання (здійснення) яких має бути визначена у вироку. Отже, за такої ситуації при формулюванні правової заборони у вироку суд керується тільки своїм власним розсудом і тим самим отримує нічим не обмежену можливість позбавити особу права обіймати *будь-яку* посаду або займатися *будь-якою* діяльністю. Але такий підхід до окреслення у вироку характеру і кола тих правообмежень, які складають зміст правової заборони у разі призначення цього покарання, може призвести до *правового свавілля*, бо невиправдано і безмежно розширює межі судової дискреції, негативним наслідком чого може стати порушення *принципу правової визначеності*.

Безумовно, можуть заперечити, що не виключаються і випадки, коли на момент постановлення вироку особа вже не обіймала ту посаду чи не займалася тією діяльністю, з використанням чи неналежним виконанням яких було пов'язане вчинене нею кримінальне правопорушення (наприклад, особа була вже звільнена з посади чи припинила свою професійну або підприємницьку діяльність). Але, як справедливо зазначає Верховний Суд, така «... обставина ... не є перешкодою для застосування цього покарання»¹⁸, бо *фактичне* невиконання особою на момент постановлення вироку такої посади чи діяльності ще не означає, що вона *юридично* позбавлена цього права. Незмінною залишається у таких випадках і підстава призначення позбавлення права – вчинення кримінального правопорушення за посадою, на якій особа перебувала, або у зв'язку з тією діяльністю, якою вона займалася під час його вчинення. Отже, і у цих випадках характер посади, на якій перебувала особа, або вид діяльності, якою вона займалася під час вчинення кримінального правопорушення, є (і залишається) саме тим орієнтиром (критерієм), який дозволяє суду чітко і зрозуміло визначити у вироку відповідну правову заборону. Більше того, уявляється, що і у таких

---

¹⁸ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.10.2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» (п. 17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>; Постанова Верховного Суду від 21.06.2022 у справі № 171/869/21 (провадження № 51-838км22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104886096>.

випадках суд не тільки обмежує *правоздатність* особи, позбавляючи її можливості претендувати на виконання певних посад чи на здійснення певної діяльності протягом строку, встановленого вироком, а й закріплює своїм вироком (судовим актом) юридичний факт позбавлення її того конкретного *суб'єктивного права*, яким вона володіла під час вчинення кримінального правопорушення і яким протиправно скористалася.

Нарешті, **по-сьоме**, звертає на себе увагу і те, що як Верховний Суд, так й місцеві суди у разі застосування позбавлення права лише «на майбутнє» за частинами 1 і 2 ст. 111¹ та частинами 1 і 2 ст. 222 КК, як правило, мотивують своє рішення тим, що це покарання *безпосередньо передбачене у санкціях* цих статей¹⁹. Але це не може слугувати достатнім аргументом на користь допустимості застосування цього покарання у цих випадках, бо, як вже зазначалось, положення санкцій цих статей суперечать змісту їх диспозицій. Крім того, виникає й інше питання: чи є достатньо обґрунтованим у цих випадках (а, втім, і в інших) рішення про призначення цього покарання, яке засноване лише на приписах санкції?

Вочевидь, що відповідь на це питання може бути тільки негативною, бо врахування при призначенні як позбавлення права, так й інших видів покарань лише положень (конструкції) санкції тієї чи іншої статті Особливої частини КК не відповідає *загальним засадам призначення покарання*. Як відомо, у ст. 65 КК, яка формулює загальні засади (обов'язкові вимоги) призначення покарання, прямо зазначено, що суд призначає покарання не тільки у межах санкції статті Особливої частини КК (п. 1 ч. 1), а і *відповідно до положень Загальної частини КК* (п. 2 ч. 1), тобто з *обов'язковим* врахуванням цих положень.

---

¹⁹ Постанова Верховного Суду від 22.05.2018 р. у справі №753/18479/16-к (провадження №51-520км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74309856>; Вирок Харківського районного суду Харківської області від 04.04.2022 р. у справі № 274/1472/22 (провадження № 1-кп/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>; Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 21.03.2023 р. у справі № 191/1057/23 (провадження № 1-кп/191/77/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109764411>.

Таким чином, є всі підстави вважати, що рішення про призначення позбавлення права, яке засноване тільки на тому, що воно передбачене в санкціях частин 1 і 2 ст. 111¹ та частин 1 і 2 ст. 222 КК, які допускають його застосування лише «на майбутнє», не відповідає вимогам п. 2 ч. 1 ст. 65 КК, бо суперечить обов'язковим умовам застосування цього виду покарання, закріпленим у ч. 2 ст. 55 Загальної частини КК. Системний аналіз наведених норм Загальної частини і санкцій зазначених статей Особливої частини КК дозволяє стверджувати про певну їх суперечливість, тобто свідчить про наявність *колізії* між ними.

При розв'язанні цієї колізії і встановленні співвідношення між вказаними приписами Загальної і Особливої частини КК слід виходити з того, що у санкціях статей Особливої частини КК лише наводиться перелік тих видів покарань (основних і додаткових), які можуть бути призначені за вироком суду у разі вчинення особою конкретного кримінального правопорушення, а також встановлюються певні розміри (строки) цих видів покарань, у межах яких вони можуть бути призначені за цими санкціями. Що ж стосується норм Загальної частини КК, присвячених інституту покарання, то вони мають *універсальний і загальнообов'язковий* характер, бо саме в них врегульовані підстави, порядок та особливості призначення тих видів покарань, які передбачені у санкціях, а також визначені мінімально та максимально допустимі межі їх призначення за будь-яке кримінальне правопорушення.

Звідси випливає, що санкції статей Особливої частини КК мають *базуватися* на нормах Загальної частини КК і не можуть їм суперечити, бо повинні повністю відповідати їх приписам. Ось чому у тих випадках, коли положення (конструкція) санкції статті Особливої частини КК не відповідає (суперечить) приписам норм Загальної частини КК, то за всіма усталеними

канонами кримінального права *приоритет* (перевагу) при розв'язанні такої колізії необхідно віддавати нормам Загальної частини КК²⁰.

Саме таку правову позицію ще у 2011 р. зайняв і Верховний Суд, зазначивши, що «норми Особливої частини КК України мають базуватися на нормах Загальної частини цього Кодексу. Про це законодавець спеціально зазначив у ст. 65 КК України, якою встановлено загальні засади призначення покарання. Згідно з ч. 1 цієї статті суд призначає покарання не тільки в межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинений злочин .., але й відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу. З огляду на ці положення закону суд при призначенні покарання повинен врахувати не тільки межі караності діяння, встановлені у відповідній санкції Особливої частини КК України, а й ті норми Загальної частини цього Кодексу, в яких регламентуються цілі, система покарань, підстави, порядок та особливості застосування окремих його видів, а також регулюються інші питання, пов'язані з призначенням покарання, здатні вплинути на вибір (обрання) судом певних його виду і міри...»²¹.

Підтвердженням пріоритетності норм Загальної частини КК порівняно із санкціями статей Особливої частини КК у вирішенні питання про призначення покарання можуть слугувати і випадки, коли при засудженні, наприклад, неповнолітнього суд *не має права* призначити конфіскацію майна, не зважаючи на те, що в санкції статті Особливої частини КК, за якою він засуджується, вона передбачена як обов'язкове додаткове покарання, бо інше рішення суперечило би ч. 2 ст. 98 Загальної частини КК. Така ж ситуація виникає і у разі засудження особи зі звільненням від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) за статтею Особливої частини КК,

---

²⁰ Тютюгін В. І. Совершенствование норм УК Украины о применении наказания. *Проблеми законності*. Респ. міжвідом. наук. зб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2006. Вип. 77. С. 110–111; Свдокімова О. В. Чергові «новели» кримінального законодавства. *Юрид. наук. електронний журнал*. № 5/2015. С. 181–183. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2015/5_2015.pdf#page=181.

²¹ Практика судів України з кримінальних справ (2009–2011). Вид. 2-е, доповн. / Укладач В. І. Тютюгін; За заг. ред.. В. Я. Тація. Харків. Одісей. 2012. С. 173.

санкція якої передбачає обов'язкову конфіскацію майна, бо її призначення в цьому випадку суперечило би положенням ст. 77 Загальної частини КК. Можна навести і ситуацію, коли той самий неповнолітній засуджується за статтею, санкція якої передбачає основне покарання у виді штрафу в розмірі, наприклад, від двох до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (наприклад, ч. 1 ст. 186 КК), але згідно з ч. 2 ст. 99 Загальної частини КК максимальний розмір штрафу в цьому випадку не може перевищувати п'ятисот таких мінімумів. Слід ураховувати також, що саме в нормах Загальної частини (ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ч. 1 ст. 58, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ч. 1 і 2 ст. 62, ч. 2 ст. 64 КК) встановлено пряму заборону на застосування деяких видів покарань до окремих категорій засуджених, не зважаючи на те, що ці види покарань можуть бути передбачені у відповідних санкціях статей Особливої частини КК. Більше того, можливі навіть ситуації, коли визнаючи особу винною у вчиненні кримінального правопорушення, суд, тим не менш, «вимушений» постановити обвинувальний вирок *без призначення покарання*, бо в санкції за це кримінальне правопорушення передбачені лише такі види покарань, застосування яких заборонено у нормах Загальної частини КК до певної категорії суб'єктів. Наприклад, це може статися, якщо суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 276 або ч. 1 ст. 350 чи ч. 1 ст. 355 КК опиниться вагітна жінка, до якої жоден з передбачених в санкціях цих статей видів покарань (виправні роботи, арешт, обмеження волі) не може бути застосований згідно з ч. 2 ст. 57, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61 КК. Таким чином, і у цих, як і в інших випадках, пріоритет у застосуванні/незастосуванні покарання, в тому числі і позбавлення права, належить нормам Загальної, а не санкціям статей Особливої частини КК.

Наведені міркування свідчать, що санкції частин 1 і 2 ст. 111¹ КК не відповідають не тільки змісту їх диспозицій, а і суперечать приписам ст. 55 Загальної частини КК, бо передбачають лише один вид основного покарання – позбавлення права, яке при застосуванні цих санкцій, всупереч закону, має

бути призначено такому суб'єкту кримінального правопорушення, який під час його вчинення не обіймали посад і не займалися діяльністю, з використанням яких воно було пов'язане. На невідповідність закону цих санкцій звертають увагу й інші фахівці²².

Вихід із цієї ситуації вбачається лише у виправленні того відверто помилкового рішення, якого припустився законодавець при конструюванні санкцій частин 1 і 2 ст. 111¹ КК. Уявляється, що виправити це становище можливо лише шляхом перетворення цих санкцій в альтернативні і доповнення їх, наприклад, такими видами покарань, як штраф, громадські роботи, арешт або, навіть, і обмеження волі. Що ж стосується чинної редакції частин 1 і 2 ст. 111¹ КК, то у разі засудження за ними осіб, які під час вчинення колабораційної діяльності не обіймали тих посад чи не займалися тією діяльністю, якими вони могли б протиправно скористатися для вчинення цього діяння, то стосовно таких осіб, виходячи з пріоритетності норм Загальної частини (ст. 55 і п. 2 ст. 65 КК), суд повинен (вимушений) постановити обвинувальний вирок *без призначення покарання*.

Така ж невідповідність між диспозицією і санкцією наявна і у вище згадуваній ст. 222 КК. Справа в тому, що до внесення 22 вересня 2011 р. змін до диспозиції ч. 1 цієї статті в ній було зазначено, що суб'єктом цього злочину є особа, наділена ознаками *спеціального суб'єкту*: «громадянин-підприємець або громадянин – засновник (учасник), або службова особа суб'єкта господарської діяльності». Тому цілком зрозумілою і логічною була наявність в санкціях як ч. 1, так і ч. 2 ст. 222 КК *обов'язкового* до призначення додаткового покарання у виді позбавлення права. Але після внесення 22.09.2011 р. до цієї статті відповідних змін, вказівку в диспозиції

---

²² Конопельський В. Я. Деякі питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. С. 26-26; Матюшенко О. І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в санкціях кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка* (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] / упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 84 та ін.

на спеціального суб'єкта було вилучено²³ і за чинною її редакцією вчинити цей злочин може і *загальний суб'єкт* (наприклад, звичайний громадянин, який вчиняє це діяння при одержанні споживчого кредиту). Але змінюючи диспозицію ч. 1 ст. 222 КК, законодавець допустив помилку, бо не спромігся скоригувати і її санкцію, яку теж необхідно було змінити шляхом вказівки в ній не на обов'язковість, а лише на *факультативність* (можливість) призначення розглядуваного додаткового покарання. Саме таке коригування санкції, в якій необхідно було вказати, що цей злочин карається ... з позбавлення права ... *або без такого*, дозволило би без усяких порушень приписів Загальної частини КК застосовувати це додаткове покарання лише до тих осіб, які вчинили цей злочин за посадою (наприклад, службові особи) або у зв'язку із заняттям певною (наприклад, підприємницькою) діяльністю. Що ж стосується осіб, які під час вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами не обіймали певних посад чи не займалися певною діяльністю і у зв'язку з цим, зрозуміло, не могли протиправно ними скористатися, то застосування до них цього додаткового покарання виключалось би, що цілком відповідало би не тільки диспозиції частин 1 і 2 ст. 222 КК, а й не суперечило би і приписам норм Загальної частини КК (статтям 55 і 65 КК).

Уявляється, що саме ігноруванням тієї невідповідності (суперечливості), яка існує зараз між диспозицією і санкцією нині чинної ст. 222 КК, і можна, на наш погляд, пояснити цілком несподіваний і такий, що суперечить приписам ст. 55 і п. 2 ч. 1 ст. 65 КК, висновок, до якого дійшов у постанові від 22.05.2018 р. Верховний Суд, зазначивши, що позбавлення права може бути призначено особі, яка ніде не працювала і на час вчинення злочину, передбаченого ст. 222 КК, не займала офіційно певну посади та не

---

²³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг: Закон України № 3795-V від 22.09.2011 р. *ВВР України*. 2012, № 21. Ст. 197.

займалася офіційно певною діяльністю²⁴. Отже, і в цьому випадку Верховний Суд, як уявляється, керувався лише санкцією ст. 222 КК, не враховуючи при цьому (вільно або невільно) відповідні приписи норм Загальної частини КК.

Виправити зазначену невідповідність (суперечливість) між диспозицією і санкцією ст. 222 КК, завдяки наявності якої додаткове покарання у виді позбавлення права застосовується з порушенням вимог Загальної частини КК і тим самим призводить до помилкових судових рішень, можна, як уявляється, лише шляхом коригування санкцій ч. 1 і 2 ст. 222 КК, залишивши в них додаткове покарання у виді позбавлення права, але змінивши *порядок* його призначення з обов'язкового на *факультативний*.

Що ж стосується сьогоднішнього, то постановляючи обвинувальний вирок за ст. 222 КК стосовно особи, яка під час вчинення цього злочину не обіймала такої посади і не займалася такою діяльністю, з використанням яких його було вчинено, то суд, з урахуванням відсутності підстав для застосування позбавлення права і не зважаючи на те, що воно безпосередньо передбачене в санкції як обов'язкове додаткове покарання, *не має права* його призначити. При цьому таке рішення має бути *мотивовано* у вирокі, посилаючись на приписи п. 2 ч. 1 ст. 65 та ст. 55 КК.

Слід, однак, зазначити, що такого роду невідповідність між диспозицією і санкцією, а звідси і можливі порушення тих вимог, якими повинен керуватися суд у разі призначення додаткового покарання, передбаченого ст. 55 КК, стосується не тільки ст. 222 КК, а притаманна цілій низці й інших статей Особливої частини КК. Зокрема, йдеться про ст. 150, частини 2 і 3 ст. 201², ч. 2 ст. 256, ч. 3 ст. 300, ч. 3 ст. 301, частини 1–4 статей 301¹ та 301², ч. 2 ст. 308, частини 2 і 3 ст. 312 КК, у санкціях яких теж передбачене *обов'язкове* до призначення додаткове покарання у виді позбавлення права, тоді як згідно з диспозиціями цих статей суб'єктом

---

²⁴ Постанова Верховного Суду від 22.05.2018 р. у справі №753/18479/16-к (провадження №51-520км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74309856>.

передбачених у них кримінальних правопорушень може бути і особа, яка під час їх вчинення не обіймала посад і не займалася діяльністю, з використанням яких було пов'язане їх вчинення. Безумовно, є всі підстави призначити це додаткове покарання, наприклад, за ч. 2 ст. 308 або ч. 2 ст. 312 КК до такої особи, яка заволоділа наркотичними засобами чи прекурсорами шляхом привласнення чи зловживання службовим становищем. Але злочини, відповідальність за які встановлена у цих статтях, можуть бути вчинені, наприклад, і шляхом крадіжки або грабежу. Тому одразу ж виникає питання: права обіймати які саме посади чи займатися якою діяльністю має буде позбавлений у цьому випадку винний, виходячи з того, що розглядуване додаткове покарання передбачено в санкціях зазначених статей лише як *обов'язкове* до призначення? Поряд з іншими і автор цих рядків ще у 2006 році звертав увагу на те, що закріплення в таких санкціях *обов'язковості* застосування додаткового покарання у виді позбавлення права замість вказівки лише на *факультативність* його призначення, не тільки не відповідає змісту їх диспозицій, а й суперечить приписам ч. 2 ст. 55 та п. 2 ст. 65 КК²⁵, що негативно може позначитися і на судовій практиці їх застосування. І хоча у різні часи до наведених статей КК вносилися численні зміни та доповнення, але існуючі недоліки в конструкції їх санкцій так і не були усунені. Тому на теперішній час при засудженні осіб, які вчинили зазначені злочини без використання для цього свого службового становища, професійної чи іншої спеціальної діяльності, суд *не має права* призначати обов'язкове в санкції додаткове покарання у виді позбавлення права, обґрунтовуючи таке рішення приписами п. 2 ч. 1 ст. 65 і ст. 55 КК.

Підводячи підсумок зазначимо: проведений аналіз свідчить, що численні і невиправдано динамічні так звані «точкові» зміни і доповнення кримінального закону, які нерідко носять не тільки хаотичний і

---

²⁵ Тютюгин В. И. Соотношение норм Общей части УК Украины и санкций статей Особенной части. *Проблеми законності*. Респ. міжвідом. наук. зб. Харків: Нац. юрид. акад.. України, 2006. Вип. 78. С. 107–108.

безсистемний, а іноді і відверто помилковий характер, і які, до того ж, почасти здійснюються лише «на потребу сьогодні», без належного урахування тих системних зв'язків і взаємодії, які існують між приписами цього закону, тільки ускладнюють його належне застосування. Безумовно, що така «новелізація» призводить не тільки до розбалансування системних зв'язків в кримінальному законі, а і здатна справити негативний вплив на практику його застосування. У свою чергу суди (в тому числі і Верховний Суд), будучи певним чином «зв'язаними» положеннями цілої низки таких санкцій статей Особливої частини КК, які були піддані нами критичному аналізу, вимушені, тим не менш, «ігнорувати» універсальні і загальнообов'язкові приписи закону з тим, щоб якимось чином «пристосувати» відверто помилкові законодавчі рішення до потреб сучасної практики.

Список використаних джерел

1. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 04.04.2022 р. у справі № 274/1472/22 (провадження № 1-кп/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>.
2. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 04.04.2022 р. у справі № 274/1472/22 (провадження № 1-кп/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>.
3. Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 21.03.2023 р. у справі № 191/1057/23 (провадження № 1-кп/191/77/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109764411>.
4. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 24.03.2023 р. у справі № 643/1619/23 (провадження № 1-кп/643/152/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109790875>.
5. В'юнник М. В. Спеціальні види покарань за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2020. 238 с.
6. Євдокімова О. В. Чергові «новели» кримінального законодавства. *Юрид. наук. електронний журнал*. № 5/2015. С. 181–183. URL: https://www.lsej.org.ua/5_2015/5_2015.pdf#page=181.
7. Загіней З. Кримінально-правова герменевтика. Київ: Видавничий дім «АртЕк» 2015. 380 с.
8. Загіней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі

форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482.

9. Конопельський В. Я. Деякі питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. *«Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану»*: матеріали між нар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». (м. Одеса, 9 груд. 2022 р.). Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА». 2022. С. 25–27.

10. Тацій В. Я., Тютюгін В. І., Борисов В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 584 с.

11. Матюшенко О. І. Аналіз деяких видів покарань в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. Серія Право. Вип. 72: част. 2. С. 162–166.

12. Матюшенко О. І. Проблемні питання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за колабораційну діяльність. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: 2022. Вип. 1(17). С. 110–119. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/15629>.

13. Матюшенко О. І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в санкціях кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 82–84.

14. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер. 2006. 704 с.

15. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины: Монография. Харьков: Издательство «ФИНН», 2009. 344 с.

16. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.10.2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» (п. 17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.

17. Постанова Пленуму від 23.12.2005 № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» (п. 21). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05/print/>.

18. Постанова Верховного Суду від 22.05.2018 р. у справі №753/18479/16-к (провадження №51-520км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74309856>.

19. Окрема думка судді ОСОБА_1 з критичними зауваженнями стосовно постанови Верховного Суду від 22.05.2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74342649>.
20. Постанова Верховного Суду від 01.11.2018 р. у справі № 753/12073/15-к (провадження № 51-2250км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120>.
21. Постанова Верховного Суду від 21.06.2022 у справі № 171/869/21 (провадження № 51-838км22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104886096>.
22. Постанова Верховного Суду від 04.04.2023 р. у справі № 295/5493/22 (провадження № 51-791км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>.
23. Практика судів України з кримінальних справ (2001–2005) / За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса; Укладачі: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 464 с.
24. Практика судів України з кримінальних справ (2006–2007) / Укладачі: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін; За заг. ред. В. В. Сташиса. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 880 с.
25. Практика судів України з кримінальних справ (2009–2011). Вид. 2-е, доповн. / Укладач В. І. Тютюгін; За заг. ред. В. Я. Тація. Харків. Одісей. 2012. 504 с.
26. Практика судів України з кримінальних справ (2012–2013 рр.) / уклад. В. І. Тютюгін; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2014. 704 с.
27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг: Закон України № 3795-V від 22.09.2011 р. ВВР України. 2012, № 21. Ст.197.
28. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая, т. II. СПб. 1902. 1460 с.
29. Тютюгин В. И. Совершенствование норм УК Украины о применении наказания. *Проблеми законності*. 2006. Вип. 77. С. 105–112.
30. Тютюгин В. И. Соотношение норм Общей части УК Украины и санкций статей Особенной части. *Проблеми законності*. Респ. міжвідом. наук. зб. Харків: Нац. юрид. акад.. України, 2006. Вип. 78. С. 102–110.
31. Тютюгін В. І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: 2022. Вип. 1(17). С. 184–212. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/15629>.
32. Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в системі покарань за кримінальним законодавством України. *Право і суспільство*. 2011. № 3. С. 127–128.

33. Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1299973/>.

REFERENCES

1. Vyrok Berdychivs'kogo mis'krajonnogo sudu Zhytomyrs'koi' oblasti vid 04.04.2022 r. u spravi № 274/1472/22 (provadzhennja № 1-kp/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145> [in Ukrainian].
2. Vyrok Harkivs'kogo rajonnogo sudu Harkivs'koi' oblasti vid 04.04.2022 r. u spravi № 274/1472/22 (provadzhennja № 1-kp/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145> [in Ukrainian].
3. Vyrok Synel'nykivs'kogo mis'krajonnogo sudu Dnipropetrovs'koi' oblasti vid 21.03.2023 r. u spravi № 191/1057/23 (provadzhennja № 1-kp/191/77/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109764411> [in Ukrainian].
4. Vyrok Moskovs'kogo rajonnogo sudu m. Harkova vid 24.03.2023 r. u spravi № 643/1619/23 (provadzhennja № 1-kp/643/152/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109790875> [in Ukrainian].
5. V'junyk, M.V. (2020). Special'ni vydy pokaran' za kryminal'nym pravom Ukrai'ny. *PhD thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Jevdokimova, O.V. (2015). Chergovi «novely» kryminal'nogo zakonodavstva. *Juryd. nauk. elektronnyj zhurnal*, 5, 181–183. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2015/5_2015.pdf#page=181 [in Ukrainian].
7. Zaginej, Z. (2015). Kryminal'no-pravova germenevtyka. Kyi'v: Vydavnychyj dim «ArtEk» [in Ukrainian].
8. Zaginej-Zabolotenko, Z.A. (2022). Pozbavlennja prava obijmaty pevni posady abo zajmatysja pevno dijat'nistju jak osnovne pokarannja za okremi formy kolaboracijnoi' dijat'nosti. *Jurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal*, 5, 479–482 [in Ukrainian].
9. Konopel's'kyj, V.Ja. (2022) Dejaki pytannja kryminal'noi' vidpovidal'nosti za kolaboracijnu dijat'nist'. «Zavdannja kryminal'nogo prava v umovah nadzvyčajnogo stanu»: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysvjach. 25-richchju utvorennja Nacional'nogo universytetu «Odes'ka jurydyčna akademija». (Odesa, 9 grud. 2022 r.). Odesa: PRC NAPrN Ukrai'ny, NU «OJuA», 25–27 [in Ukrainian].
10. Tacij, V.Ya., Tjutjugin, V.I., Borysov, V.I. et al. (2020). Kryminal'ne pravo Ukrai'ny: Zagal'na chastyna / V. Ya. Tatsii, V. I. Tjutjugin, V. I. Borysov (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
11. Matjushenko, O.I. (2022). Analiz dejakyh vydiv pokaran' v konteksti zmin do Kryminal'nogo kodeksu Ukrai'ny. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo Nacional'nogo Universytetu*. Serija Pravo. Issue 72, part 2, 162–166 [in Ukrainian].

12. Matjushenko, O.I. (2022). Problemni pytannja pozbavlennja prava obijmaty pevni posady abo zajmatysja pevnoju dij'al'nistju za kolaboracijnu dij'al'nist'. *Visnyk Asociacii' kryminal'nogo prava Ukrai'ny*, 1(17), 110–119. URL: <http://vapk.nlu.edu.ua/issue/view/15629> [in Ukrainian].
13. Matjushenko, O.I. (2022). Pozbavlennja prava obijmaty pevni posady abo zajmatysja pevnoju dij'al'nistju v sankcijah kryminal'no-pravovyh norm, shho peredbachajut' vidpovidal'nist' za zlochyny proty osnov nacional'noi' bezpeky Ukrai'ny. *Aktual'ni problemy kryminal'nogo prava: materialy XII Vseukr. nauk.-teoret. konf., prysvjach. pam'jati prof. P. P. Myhajlenka* (Kyiv, 30 lystop. 2022 r.). Kyiv: Nac. akad. vnutr. sprav, 82–84 [in Ukrainian].
14. Navroc'kyj, V.O. (2009). *Osnovy kryminal'no-pravovoi' kvalifikacii': Navch. posibnyk*. Kyiv: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
15. Ponomarenko, Ju.A. (2009). *Vydy nakazanyj po ugolovnomu pravu Ukraїny*. Kharkov: Yzdatel'stvo «FYNN» [in Russian].
16. Postanova Plenumu Verhovnogo Sudu Ukrai'ny vid 23.10.2003 r. № 7 «Pro praktyku pryznachennja sudamy kryminal'nogo pokarannja» (p. 17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text> [in Ukrainian].
17. Postanova Plenumu vid 23.12.2005 № 14 «Pro praktyku zastosuvannja sudamy Ukrai'ny zakonodavstva u spravah pro dejaki zlochyny proty bezpeky dorozhn'ogo ruhu ta ekspluatacii' transportu, a takozh pro administratyvni pravoporushennja na transporti» (p. 21)/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05/print/> [in Ukrainian].
18. Postanova Verhovnogo Sudu vid 22.05.2018 r. u spravi №753/18479/16-k (provadzhennja №51-520km18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74309856> [in Ukrainian].
19. Okrema dumka suddi OSOBA_1 z krytychnymy zauvazhennjamy stosovno postanovy Verhovnogo Sudu vid 22.05.2018 r. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74342649> [in Ukrainian].
20. Postanova Verhovnogo Sudu vid 01.11.2018 r. u spravi № 753/12073/15-k (provadzhennja № 51-2250km18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120> [in Ukrainian].
21. Postanova Verhovnogo Sudu vid 21.06.2022 u spravi № 171/869/21 (provadzhennja № 51-838km22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104886096> [in Ukrainian].
22. Postanova Verhovnogo Sudu vid 04.04.2023 r. u spravi № 295/5493/22 (provadzhennja № 51-791km23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033> [in Ukrainian].
23. *Praktyka sudiv Ukrai'ny z kryminal'nyh sprav (2001–2005)*. (2005). / Za zag. red. V. T. Maljarenka, V. V. Stashysa; Ukladachi: V. V. Stashys, V. I. Tjutjugin. Kyiv: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
24. *Praktyka sudiv Ukrai'ny z kryminal'nyh sprav (2006–2007)*. (2008). / Ukladachi: V. V. Stashys, V. I. Tjutjugin; Za zag. red. V. V. Stashysa. Kyiv: Jurinkom Inter [in Ukrainian].

25. Praktyka sudiv Ukrainy z kryminal'nyh sprav (2009–2011). (2012). Vyd. 2-e, dopovn. / Ukladach V. I. Tjutjugin; Za zag. red.. V. Ya. Tacija. Kharkiv. Odissey [in Ukrainian].
26. Praktyka sudiv Ukrainy z kryminal'nyh sprav (2012–2013 rr.). (2014). / uklad. V. I. Tjutjugin; za zag. red. V. Ya. Tacija. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
27. Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo vreguljuvannja vidnosyn mizh kredytoramy ta spozhyvachamy finansovyh poslug: Zakon Ukrainy № 3795-V vid 22.09.2011 r. VVR Ukrainy. 2012, № 21, st.197 [in Ukrainian].
28. Tagancev, N.S. (1902). Russkoe ugolovnoe pravo. Lekcyi. Chast' Obshhaja, t. II. SPb [in Russian].
29. Tjutjugyn, V.I. (2006). Sovershenstvovanye norm UK Ukrainy o pryomenenyy nakazanyja. *Problemy zakonnosti*, 77, 105–112 [in Russian].
30. Tjutjugyn, V.I. (2006). Sootnoshenye norm Obshhej chasty UK Ukrainy y sankc7yj statej Osobennoj chasty. *Problemy zakonnosti*, 78, 102–110 [in Russian].
31. Tjutjugin, V.I. (2022) Pozbavlennja prava obijmaty pevni posady abo zajmatysja pevnoju dijal'nistju jak vyd pokarannja. *Visnyk Asociacii' kryminal'nogo prava Ukrainy*, 1(17), 184–212. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/15629> [in Ukrainian].
32. Shyjan, D.S. (2011) Pozbavlennja prava obijmaty pevni posady abo zajmatysja pevnoju dijal'nistju v systemi pokaran' za kryminal'nym zakonodavstvom Ukrainy. *Pravo i suspil'stvo*, 3, 127–128 [in Ukrainian].
33. Jak rozmezhovuvaty kolaboracijnu dijal'nist' i sumizhni sklady kryminal'nyh pravoporushen' (2022) URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1299973/> [in Ukrainian].

Tiutiuhin V. I. Next results of the unsystematic «renovation» of the criminal legislation of Ukraine

The article is devoted to the problematic issues of applying such a type of punishment as deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities. These problems arose both in theory and in judicial practice in connection with the amendments to the Criminal Code of Ukraine and controversial judgments regarding their interpretation and application.

Traditionally and in full accordance with the provisions of the General part of the Criminal Code, such a punishment as deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities was prescribed only for those guilty persons who committed a criminal offense that was connected with their use of their official position for a professional or other special purpose activities or with a negligent attitude to its usage. So, only a person with the characteristics of a special subject could commit such a criminal offense.

But recently, this type of punishment has been included in the sanctions and such articles, according to which a criminal offense can be committed and/or by a general subject. Because of this in the practice of the courts, including the Supreme Court, there have been rare cases when the right to occupy certain positions or to engage in certain activities is deprived of persons who either did not possess this right at all, or the positions they occupy, or the activity they engaged in was in no way connected with the committed criminal offense.

The article provides a critical analysis of both the relevant legislative novelties and the litigation based on them.

In particular, it is noted, firstly, that a person cannot be deprived of those rights that do not belong to him, because he is not endowed with them.

Secondly, attention is drawn to the fact that depriving a person of rights that he does not possess does not exclude the possibility of him committing the same criminal offense for which he was convicted in the future. Therefore, such a punishment in these cases cannot provide either a punitive and educational or, even more so, a preventive effects.

Thirdly, it is noted that the application of this punishment to persons who do not possess a certain right deprives the court of those guidelines on which it should rely when determining the legal prohibition in the sentence.

Fourthly, it is indicated that the absence of such guidelines may lead to the imposition of this type of punishment as an additional punishment for committing any criminal offense with a ban, in addition, to occupy any positions and engage in any activities that were in no way related to a criminal offense committed by a person. But this practice can lead to legal disorder, as it unnecessarily expands the boundaries of judicial discretion and violates the principle of legal certainty.

Finally, it is noted that the application of punishment in the form of deprivation of a certain right on the basis of such sanctions violates the requirements of the general principles of punishment (paragraph 2, part 1 of Article 65 of the Criminal Code), as it contradicts the provisions of Article 55 of the Criminal Code.

The article suggests ways to overcome both erroneous legislative decisions and litigation based on them.

Legislation and litigation used in the article as of May 15, 2023.

Key words: *Deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities, criminal offense, disposition, sanction, punishment.*